

**Információs stratégia és információpolitika:
aktuális kérdések a FID
Társadalomtudományi Dokumentációs
Bizottsága (FID/SD) 6. ülésének
napirendjén**

**A Társadalomtudományi Dokumentációs
Bizottságról – röviden**

A társadalomtudományi információ és dokumentáció növekvő jelentőségét, valamint a nemzetközi együttműködés e téren való kiterjesztésének fontosságát felismerve a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (International Federation for Documentation = FID) 39. ülészakán döntött a FID/SD létrehozásáról (Edinburgh, 1978). A bizottság viszonylag hosszú előkészítő szakasz után alakult meg abból a célból, hogy a társadalomtudományi információs dokumentációs tevékenység sajátosságait tanulmányozza az információ nemzeti erőforrásként való elismerésének, az információs társadalom kialakulásának körülményei között, illetve azért, hogy ösztönözze a nemzetközi együttműködést a társadalomtudományi információ és dokumentáció legégetőbb kérdéseinek megoldására [1]. Elsősorban a különböző területeken és szervezeti szinteken dolgozók információs szükségleteinek kielégítését kívánja elősegíteni céljai megvalósítása során a társadalmi-gazdasági programok irányítása, tervezése, szervezése és végrehajtása folyamatában:

- ◆ arra ösztönzi az érdekelt szakembereket, hogy a feladatok megoldását szolgáló projektekben, kutatási programokban vegyenek részt;
- ◆ a társadalomtudományi információs és dokumentációs tevékenység legújabb fejleményeiről nemzetközi méretekben is tájékoztatást ad;
- ◆ szükség esetén javaslatokat, értékeléseket és jelentéseket készít a FID Tanácsának és a szövetség nemzeti tagjainak a kitűzött céloknak megfelelően;
- ◆ rendszeres kapcsolatot tart fenn azokkal a különböző nemzeti és nemzetközi szervezetekkel, amelyek aktívan tevékenykednek a társadalomtudományi információ és dokumentáció terén.

A FID/SD a tudományos kommunikációt különböző projektek végrehajtásával és azok eredményeinek terjesztésével, valamint nemzetközi tudományos tanácskozások szervezésével segíti. A bizottságnak jelenleg 27 tagja van (18 országból és három nemzetközi szervezettől). Kezdetől fogva jelentős magyar közreműködéssel tevékenykedik: a FID/SD elnöke – a bizottság megalakulása óta – *Földi Tamás*, titkára *Hegedűs Péter* (1982-től).

A bizottság tevékenységének főbb eredményei

A FID/SD tevékenysége – kezdetben a “kis lépések taktikáját” követve, majd fokozatosan lendületet nyerve – nem utolsósorban arra irányul, hogy a szakmai közvélemény figyelmét felhívja a társadalomtudományi információ és dokumentáció legfontosabb kérdéseire. E munkát szolgálják a rendszeres tudományos tanácskozások, a szövetség kongresszusai alkalmából szervezett “nyílt fórumok”, valamint a bizottság égisze alatt megjelenő kiadványok. A FID/SD kezdeményezte az *SSID Liaison Bulletin* elnevezésű időszak kiadványt, amelyet a bizottság a Társadalomtudományi Információ és Dokumentáció Nemzetközi Bizottságával (International Committee for Social Science Information and Documentation = ICSSD), valamint a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének társadalomtudományi szekciójával (International Federation of Library Associations, Section of Social Science Libraries = IFLA/SS) közösen jelentet meg. Az említett szervezetek aktuális híreit közlő bulletin egyik széles körben nagyra értékelt rovata a társadalomtudományi információ és dokumentáció szakirodalmának nemzetközi bibliográfiája [2]. Ugyancsak a FID/SD a szellemi kiadója a *FID Studies in SSID* elnevezésű sorozatnak is, amelynek eddig öt kötete jelent meg olyan aktuális témákban, mint pl. “Társadalomtudományi információ és döntéshozatal”, “Információs piac és társadalomtudományi információ és dokumentáció”, “Szürke irodalom a társadalomtudományi információban és dokumentációban”. (Ez utóbbi az IFLA-val közös kiadásban látott napvilágot.)

A FID/SD – az UNESCO számára – bonyolította le azt a projektet, amely a társadalomtudományi információ és dokumentáció oktatási és képzési intézményeinek nemzetközi címtárát eredményezte. A bizottság természetesen foglalkozik más olyan projektek előkészítésével és végrehajtásával is, mint a társadalomtudományi információ és dokumentáció kézikönyvének összeállítása, a társadalomtudományi információs szolgáltatások felhasználói vizsgálatának szerepére vonatkozó elemzés stb.

A bizottság aktívan működik közre a FID jelenleg zajló megújulási folyamatában: az elsők között kezdte meg a szövetség új stratégiai tervével összhangban a rugalmasabb szervezeti formák (szakcso-

portok = special interest groups) alkalmazásának előkészítését, s törekszik a jövőben oktatássemináriumok és tanfolyamok szervezésére is.

Információs stratégia, információpolitika

Mint ahogy arról már szó esett, a bizottság működésének legfontosabb eredményei a rendszeresen lebonyolított tudományos tanácskozások, illetve a tanácskozások alapján születő dokumentumok, monográfiák és tanulmánykötetek. A FID/SD 6. tudományos ülését 1986. május 15–16. között, Aarhusban (Dánia) tartotta. A tanácskozáson tizenhárman vettek részt Bulgáriából, Dániából, az Egyesült Királyságból, Finnországból, Lengyelországból, Magyarországról, az NSZK-ból, Szaúd-Arábiából és a Szovjetunióból. Jelen volt az UNESCO képviselője is.

Az ülés témáját az információs stratégia és az információpolitika egyes kérdései képviselték, amelyhez háttéranyagot részben az egyes országokra és nemzetközi szervezetekre vonatkozó írásos és szóbeli előterjesztések, részben pedig a bizottság elnöke által összeállított tézisek szolgáltattak. Napirenden az alábbi vitaanyagok szerepeltek:

1. *M. Herfurth*–*K. A. Stroetmann*: Információstratégia és információpolitika a társadalomtudományokban – újabb fejlemények a Német Szövetségi Köztársaságban;
2. *S. P. Agrawal*: Nemzeti információs politika és társadalomtudományi információ (Indiában);
3. *H. M. Foudeh*: Az Iszlám Fejlesztési Bank információs stratégiája és politikája;
4. *Hegedüs P.*: A magyar információpolitika jellemzői, különös tekintettel a társadalomtudományi információra és dokumentációra;
5. *Földi T.*: Tézisek az információstratégiáról és az információpolitikáról.

Rámutatva a társadalomtudományi információ kiemelkedő jelentőségére, az NSZK "információs társadalommá" alakulásának időszakában a nyugat-német helyzetet vázoló dolgozat szerzői a kormány információs politikáját a kutatáspolitikai különböző nézőpontjaival összefüggésben jellemezték. Ez a politika nyilvánvalóan nem korlátozódhat csupán az információáramlás technikai feltételeinek biztosítására, annál inkább sem, mivel az információs tevékenységek gépesítése önmagában véve nem jelenti a hatékonyabb információkezelést. Az országos információpolitikának így egyebek között nem szabad figyelmen kívül hagynia a társadalmi orientációt az információ értékének és hasznosságának megítélésében; meg kell vizsgálnia az információáramlás azon lehetséges korlátait, illetve a társadalmi

diszkrimináció azon lehetséges érvényesülési formáit, amelyek a jelenlegi és a kialakulóban levő információs rendszerek működtetéséből fakadnak; világosan körül kell határolnia az információhoz fűződő társadalmi érdekeket, illetve feladatokat; ki kell alakítania az információ tárolásának és közvetítésének megfelelő formáit és intézményrendszerét. A szerzők kiemelték, hogy a kutatási potenciál növelésében nagy szerepet játszó társadalomtudományi információs infrastruktúra erősítése az információs politika sikeres továbbfejlesztését szolgálja. A jelenlegi tervek szerint ezt sajátos intézménnyel, a kollektív erőforrások szervezett megosztásán alapuló társadalomtudományi információs infrastruktúra intézményeinek társaságával (Gesellschaft Sozialwissenschaftlicher Infrastruktureinrichtungen = GESIS) is támogatni kívánják az NSZK-ban. A formálódó GESIS a szolgáltató intézmények együttműködésén és azon az elven nyugszik, hogy a tudományos tevékenység infrastrukturális intézményeinek szolgáltatásait nem lehet csupán gazdasági kritériumok szem előtt tartásával értékelni, hanem elsősorban tudományos hasznosságukat kell mérlegre tenni. A politika megvalósításának egyik fő gondja, hogy mindeddig nem sikerült kielégítő megoldást találni az információellátás állami felelőssége és a kereskedelmi jellegű információs szolgáltatások egymás melletti létezése által felvetett problémákra. Ilyen probléma pl. az ún. információs elit kialakulásának veszélye, amelyre még a szövetségi kormány által kiadott információs program (1985–1988) sem ad megnyugtató megoldást, hiszen az államilag támogatott információs szolgáltatások optimális kihasználtságának követelménye mellett előírja a szolgáltatások bevételeinek növelését is. Ez a körülmény külön is súlyosbítólag hat a társadalomtudományi információ helyzetére, mivel esetében az anyagi hasznosság – a szerzők vélekedése szerint – csupán speciális körülmények között érvényesül. Ezzel is magyarázható pl. az, hogy a GESIS alapító okmánya – a társadalomtudományi információ tényleges piacának hiányában – nem az információ ingyenességét, hanem a tudományos közösség által már megszokott és elviselt "díjazás" melletti nyújtását írja elő, márcsak a szolgáltatások megfelelő értékelésének érdekében is.

Az indiai információs politika sajátossága, hogy nem csupán az állami, de más társadalmi szervek és intézmények, sőt a magánkézben levő szervezetek is jelentős erőfeszítéseket tesznek e politika legfontosabb feladatainak megvalósítására. Néhány főbb feladat: a könyvtárak dokumentumállományának fejlesztése; az országos információs hálózat megteremtése; oktatási és képzési lehetőségek kifejlesztése; az információs kutatások ösztönzése; a

modern információs technika eszközeinek bevezetése; a nemzeti és a nemzetközi információs együttműködés elősegítése; az információs kultúra terjesztése a felhasználók körében. Mindezekhez szükség van az információs rendszerrel kapcsolatos tervek előkészítésével és megvalósításával megbízott tanácsadói és adminisztratív infrastruktúra létrehozására, a különböző könyvtár típusok és információs erőforrások integrációját biztosító jogi keretekre, az információk gazdaságos és méltányos használatát támogató irányelvekre, a felhasználói igények felmérésére stb. A politika megvalósításának két fő akadályát a szerző a megfelelő pénzügyi eszközök hiányában, valamint a jól felkészült szakemberek korlátozott számában látja. E két tényező – vélekedése szerint – általánosnak tekinthető azokban az országokban, amelyek a modern társadalommá való átalakulás átmeneti időszakában vannak.

Nem lehet kétséges, hogy a nemzetközi szervezetek is rendelkezhetnek saját információs stratégiával és politikával, mint ahogy azt az Iszlám Fejlesztési Bank (Islamic Development Bank = IDB, a muzulmán országok gazdasági és társadalmi fejlesztését célzó nemzetközi pénzügyi intézmény) tapasztalatai is mutatják. (E stratégia nemegyszer igen nagy hatást gyakorolhat a szervezeten kívül is.) Az IDB komplex információs rendszerének létrehozása sajátos feltételek között megy végbe, ami részben abból fakad, hogy a fejlődő országok egy sajátos jellemzőjű csoportjának szervezeteként, részben pedig abból, hogy célkitűzései szerint nem profitcélú szervezetként is működik. E feltételek a gépi ellátottságtól a nemzetközi tapasztalatcserén keresztül a rendszer tényleges felépítéséig számos fontos területen éreztetik hatásukat: így pl. olyan minőségű információt kell nyújtani, ami a bankkal szembeni esetleges fenntartásokat a minimumra csökkenti, biztosítani kell a muzulmán országokban az információrendszerhez való szabad hozzáférést stb. Az említett intézmény információs stratégiája tehát elsősorban az információk begyűjtésének alkalmas mechanizmusát kívánja kialakítani. A stratégia további fontos elemei a szükséges szabványosítás, az információs rendszer módszertani segédeszközeinek (kódolási utasítások, indexelési szabályok, tezauszok stb.) kialakítása, valamint a megfelelő hardver- és szoftverfeltételek biztosítása.

A magyar társadalomtudományi információs politika mai helyzetét körvonalazó anyag a gazdaságirányítás új mechanizmusának bevezetése és a gazdasági reformfolyamat végrehajtásának jegyében foglalkozott a társadalomtudományi információval és dokumentációval. Mint ismeretes, a szocialista országok mindig megkülönböztetett figyelmet szentel-

tek a társadalmi és gazdasági fejlődést segítő információs tevékenységnek, amit több példa is igazol. Jelenleg – az ország gazdasági feltételeihez és méretéhez viszonyítva – a társadalomtudományi információellátás jónak mondható, ugyanakkor az irányítás adminisztratív gondjai – csakúgy, mint a pénzügyi feltételek viszonylag szűkös volta, illetve az eszközellátottság problémái – hátráltatják a politika céljainak, egyes elemeinek zökkenőmentes teljesítését.

A specifikus tapasztalatok fényében vitatták meg az általános téziseket, amelyek a következő hat vonatkozást emelték ki: 1. alapvető fogalmak és definíciók (beleértve az "információs státus" fogalmát is, amelyet az optimális döntésekhez szükséges információ és a ténylegesen rendelkezésre álló információ egymáshoz való viszonyával lehet jellemezni); 2. az információhoz való "méltányos" hozzáférés kérdései; 3. az információs politika különböző megközelítései; 4. a profitcélú és a nem profitcélú információs szolgáltatások együttes létezésének problémái; 5. nemzetközi munkamegosztás az információk előállításában és terjesztésében; 6. a fejlődő országok sajátos információpolitikái gondjai.

Talán e rövid összefoglalásból is látszik, hogy a tanácskozás valóban aktuális kérdéseket érintett. Az élénk vitában elhangzott felszólalások olyan témák körül összpontosultak, mint a társadalmi rendszerek közötti különbségek hatásai az információs stratégiára és politikára, az információs rendszerek felépítésének és működtetésének feltételei és konkrét következményei (vö. pl. az információs "szennyeződés" problematikája), az információközvetítő tevékenység jogi és gazdasági vonatkozásai.

Az elhangzott hozzászólásokat és a vita teljes anyagát a bizottság a közeljövőben adja közre a *FID Studies in SSID* legfrissebb kötetében.

Jegyzetek

- [1] A bizottság főbb céljait, elért eredményeit és terveit az alábbi cikkek foglalják össze részletesebben:
FÖLDI Tamás: Social science information and international cooperation. = International Forum on Information and Documentation, 6. köt. 3. sz. 1981. p. 29–32.
FÖLDI Tamás—HEGEDŰS Péter: FID Social Science Information and Documentation Committee (FID/SD): study, exchange of opinions and international cooperation. = International Forum on Information and Documentation, 11. köt. 3. sz. 1986. p. 60–63.
- [2] A bibliográfiát a Könyvtartományi és Módszertani Központ munkatársai állítják össze a bizottság felkérésére Kovács Lászlóné irányításával.

Hegedűs Péter
(MKKE Központi Könyvtára)